

Satisfacció amb la vida, autoestima i expectatives de futur des de la perspectiva dels adolescents

Introducció

Aquest treball forma part d'un estudi realitzat pel Grup d'Investigació "Infància i Intervenció Socioeducativa" de l'Escola Universitària de Treball Social i Educació Social Pere Tarrés, de la Universitat Ramon Llull.

L'objectiu principal de la nostra investigació és analitzar el benestar percebut dels adolescents en relació amb alguns dels dominis nuclears del concepte de qualitat de vida i establir, pel que fa a això, un primer diagnòstic. Això té com a finalitat última facilitar eines de coneixement i de valoració als professionals de la intervenció social i educativa amb menors. Encara es dissenyen els programes amb dades generats des de l'opinió dels adults, professionals o no, cosa que comporta esbiaixar (adultocèntric) de manera important la construcció de la representació social dels problemes i de les seves solucions. Tanmateix, cada cop són més les veus autoritzades que insisteixen en la necessitat de preguntar els joves. Els experts ens proporcionen dades que evidencien la competència de nens i adolescents en molts àmbits i, per tant, insisteixen en la necessitat de reconèixer els seus drets i estimular el seu exercici (F. Casas, 1998).

L'enfocament d'aquesta investigació se situa en l'òrbita dels estudis sobre qualitat de vida, concretament, en la tradició més recent dels treballs sobre satisfacció amb la vida o benestar subjectiu (Campbell i altres, 1976); F. Andrews i S. Withey, 1976). Aquesta tradició s'interessa per la manera i la intensitat en què les persones experimenten i valoren les seves vides de forma positiva (Ed. Diener, 1994; Ruut Veenhoven, 1994).

La nostra investigació aborda tres dimensions

La nostra investigació aborda tres dimensions: **aspiracions o expectatives, satisfacció personal i planificació**. I, per altra banda, se centra en el domini de la personalitat, especialment l'autoestima, i en el desenvolupament d'habilitats socials, amb la intenció de ponderar la forma i intensitat amb què les esmentades variables interactuen. A partir d'aquestes dades podríem reflexionar sobre la viabilitat i sentit d'alguns programes d'intervenció.

Les dades que presentem a continuació són el resultat de la prova pilot efectuada amb adolescents que viuen amb les seves famílies. La metodologia comparativa respon a la necessitat de constatar la presència i sentit de respostes diferents.

També hem de fer esment especial del fet que aquesta investigació forma part d'un projecte d'investigació conjunt de la "Xarxa Catalana Interdisciplinària d'Investigadors sobre els drets dels Infants i la seva qualitat de vida (XCIII)."

Marc teòric

Partim de la definició de Coleman (1984) en referir-se a l'adolescència com a període de canvi i també de consolidació en el concepte de si mateix. Destaca la importància dels canvis físics que es verifiquen i aporten una nova imatge corporal. També el desenvolupament intel·lectual possibilita un concepte més complex sobre un mateix, que comporta una creixent independència emocional i la necessitat d'adoptar decisions sobre treball, valors, sexualitat, amistats, etc. Ara bé, tot això és modulats pel context històric i cultural en què viuen i es desenvolupen els joves (Lerner, 1991).

Hem d'insistir, per a contextualitzar el nostre estudi, que aquesta és una etapa crítica i molt important en la formació de la personalitat (Erikson, 1963; 1968), aspecte que influirà en la seva visió existencial i en les seves expectatives futures. I condicionarà la seva actitud pel que fa a tots els aspectes de la seva vida adulta: treball, família, etc.

Són molts els autors que han insistit en la importància de fomentar l'expressió de sentiments i la necessitat d'oferir afecte positiu incondicional per a permetre a l'altre construir una imatge sòlida i estimable de si mateix, destacant el concepte d'autoestima i la seva funció central i integradora (Rogers, 1961), especialment en relació als adolescents (Briggs, 1970).

També els estudis sobre satisfacció amb la vida palesen el valor de l'autoestima com una de les variables de personalitat que té gran capacitat predictiva (Campbell i altres, 1976). Per altra banda, aquests treballs insisteixen en el fet que la satisfacció amb la vida contribueix a una millor realització i a una actitud més favorable al desenvolupament que, alhora, reforça les possibilitats d'èxit i, per tant, de més gran satisfacció personal (Veenhoven, 1984). En aquest sentit, es dona una estreta relació entre els resultats que el subjecte obté per la seva acció i les aspiracions de futur, generant dinàmiques que afavoreixen una millor o pitjor qualitat de vida (Michalos, 1995).

La satisfacció amb la vida contribueix a una millor realització

Objectius

L'objectiu principal d'aquesta investigació és aproximar-nos a la valoració que de la seva vida fan els joves, especialment aquells que es troben subjectes a mesures cautelars o de tutela i protecció; a quins factors atribueixen aquesta valoració i quina actitud adopten. I com podria estar relacionada l'autoestima amb aquesta percepció i actitud.

Per altra banda, també volem veure fins a quin punt es dibuixen trajectòries divergents o paral·leles entre els nois/es residents en centres i els qui viuen amb les seves famílies.

Metodologia

La mostra està constituïda per 147 subjectes, amb edats compreses entre els 13 i 17 anys. La distribució per sexes és del 50% i la procedència socioeconòmica: 32% classe baixa, 38% classe mitjana-baixa i 26% mitjana-alta. Un 14% resideixen en un CRAE, un 18% són destinataris de programes de reforçament escolar (Institut B1) i la resta no són destinataris de cap mesura específica.

Les dades s'han recollit mitjançant la tècnica del qüestionari. La tècnica és mixta: preguntes obertes, preguntes tancades i escales. Això és degut a què diferents grups de la XCIII han proposat preguntes que hem compartit tots conjuntament, per la qual cosa el qüestionari està compost per ítems que responen a l'interès inicial del propi grup i ítems que procedeixen d'altres estudis. D'aquesta manera tots els grups hem pogut beneficiar-nos d'una mostra molt més àmplia i diversa.

El qüestionari està compost per un conjunt de preguntes¹, en la seva majoria obertes, que permeten efectuar una primera valoració sobre les aspiracions i expectatives (1, 2, 3 i 4), la planificació (6 i 8), la satisfacció (5, 9, 10, 11) i autoestima (12, 13, 14, 15), que seran objecte d'anàlisi en aquest article.

Juntament amb aquestes preguntes, el qüestionari incorpora un conjunt d'escales que serviran per a valorar el grau de correlació amb altres variables que la literatura considera provades: optimisme, percepció de control sobre els esdeveniments i suport social, i el resultat del qual es farà públic pròximament.

Resultats

Autoestima

1. S'observen diferències significatives en funció del context i/o entorn i, també, en funció del gènere.
2. També cal tenir en compte els prejudicis i estereotips que s'han detectat en les respostes d'una part significativa de la mostra.
3. Finalment, s'observa en una part de la mostra de noies, una autovaloració negativa per contrast amb la imatge idealitzada que per *efecte d'Halo* atribueixen a una part de la població femenina (les seves amigues), així com a models publicitàries famoses.

Expectatives

1. S'observen diferències en funció del context educatiu. Els subjectes procedents d'ambients més vulnerables expressen la seva esperança d'abandonar aquesta situació mitjançant els dos elements més significatius: la resolució dels conflictes familiars i l'accés a un treball que els proporciona estabilitat i independència. per altra banda, el grup que està en situació més favorable centra les seves expectatives en categories relacionades amb el seu desenvolupament personal: estudis i autonomia.
2. Les diferències observades pel que fa a la variable gènere van molt lligades a la reproducció de rols i estereotips associats al gènere, especialment en relació amb el treball i al temps lliure: en conjunt, i indistintament del grau de vulnerabilitat dels subjectes, les noies concentren les seves respostes al voltant de conceptes relacionals, afectius i de creixement personal amb una més gran freqüència que els nois; aquests, en canvi, reproduïxen la imatge d'un subjecte preocupat per assegurar una bona font d'ingressos econòmics i les afeccions principals dels quals giren al voltant d'activitats lúdiques.
3. Un element que cal destacar entre els joves del centre és la seva aspiració a sortir-ne.

Les noies concentren les seves respostes al voltant de conceptes relacionals, amb una més gran freqüència que els nois

4. Una altra apreciació que també cal destacar, pel que fa als/a les nois/es de grups més vulnerables és la presència d'una certa manca de *realisme* en la determinació de les seves expectatives.

5. Finalment, tots els subjectes, amb independència del context i el gènere, assenyalen com un valor central en les seves expectatives: les amistats.

Satisfacció personal

1. Es reproduïxen, sense distinció de gènere, ni de context de procedència, els estereotips de gènere dominants: els nois centren la seva satisfacció en possessions, mentre que les noies valoren especialment les relacions socials i afectives, tant en relació amb el grup d'iguals com amb el familiar.

2. Des de la perspectiva del context educatiu, els/les nois/es de CRAE valoren: canviar de comportament i sortir del centre. mentre que la resta d'entrevistats valora principalment els estudis i les seves amistats.

3. La família i els amics són dos elements de satisfacció valorats positivament amb molta freqüència per tots.

Planificació

1. El 50% dels enquestats no respon: no saben?, no volen?, no s'ho plantegen?

2. Trobem diferències en funció del context: les respostes dels subjectes de CRAE són molt més heterònomes (del tipus: portar-se bé), mentre que entre la resta són, sovint, respostes que reflecteixen una més gran autonomia (p.ex., organitzar-se, esforçar-se, estalviar, etc.).

3. Tots valoren la lleialtat (associada al valor de l'amistat). Potser l'única diferència rau en l'actitud més proactiva (portar la iniciativa) de les noies, coherent amb el fet que les seves respostes en apartats anteriors posen un gran èmfasi en la dimensió relacional i afectiva de les seves vides.

Conclusions

Un bon indicador de la qualitat del treball socioeducatiu és, sens dubte, l'èxit en l'assoliment de les metes educatives proposades. Això caldria traduir-se en un més gran increment de les possibilitats d'integració social i desenvolupament personal dels educands. Ara bé, tots els educadors sabem que aquesta tasca es veu obstaculitzada o afavorida pels valors dominant de l'entorn i, molt especialment, aquells que tenen especial impacte entre els joves.

Des d'aquest punt de vista, i en relació amb els factors analitzats, fem les següents propostes per al treball tutorial amb joves adolescents, amb l'objecte d'aconseguir una intervenció educativa que millori la qualitat de les seves relacions socials.

1. Com a punt de partida, considerem que és fonamental partir d'un treball de *reforçament i consolidació de l'autoestima*, atès el seu poder determinant sobre la percepció de satisfacció.

2. Certament, l'autoestima es veu reforçada positivament en la mesura que el subjecte s'autopercep competent. Ara bé, el sentiment de competència va directament lligat a l'èxit/fracàs de les expectatives del subjecte. En aquest sentit, arran del nostre treball, proposem dues línies d'actuació en paral·lel: Per un costat, desenvolupar un fort *sentit de la realitat* que maximitzi les possibilitats de control i èxit de l'educand en la resolució de problemes però, alhora, *evitar un possible efecte de profecia autoacomplerta* com a conseqüència de l'etiquetatge minimitzador que l'entorn sol efectuar sobre aquests subjectes: "només serveixen per a..., són incapaçs d'estudiar, etc.". Per altra banda, és molt important *desenvolupar pautes de resolució de conflictes i habilitats socials facilitadores de la comunicació* aplicables tant a l'àmbit familiar, com a la recerca i manteniment de feina.

3. Indubtablement, el major/menor grau de satisfacció personal no és funció exclusiva de la construcció d'unes expectatives *adequades*. Els valors que fonamenten la nostra existència són els que proporcionen significat a aquesta satisfacció. En aquest sentit, s'observa la necessitat de *treballar valors que vagin més enllà de la satisfacció immediata i fundada en assoliments materials*, font de frustració freqüent entre els nostres educands; i *aprofitar l'extraordinari potencial integrador del grup d'iguals (les amistats) com a valor i com a instrument de socialització*.

El sentiment de competència va directament lligat a l'èxit/fracàs de les expectatives del subjecte

4. Si, com afirmen sociòlegs i psicòlegs, la confiança bàsica, en un mateix i en l'entorn, és un element constitutiu de l'organització humana en societat, no hi ha dubte que tot allò que contribueixi a reforçar-la té un extraordinari valor moral. En aquest sentit, el treball educatiu és fonamental i, principalment, quan els destinataris de la nostra acció són subjectes que, per una o altra raó, es troben en una situació que els fa especialment vulnerables. D'aquí la necessitat d'*educar la capacitat d'organització i planificació*, ajudar els nostres joves a construir un itinerari de vida respectant els seus processos maduratius, acompanyar-los en la seva realització i dotar-los d'eines que facin possible el seu autogovern.

Gisela Riberas Bargalló, Colomán Navarro Cañete y Diana Puig Samaniego
Escola Universitària de Treball Social i Educació Social Pere Tarrés - Universitat Ramon Llull

¹ Vegeu annex

Bibliografia

- Andrews, F.; Withey, S.** (1976), *Social Indicators of well-being*. Plenum, Nueva York.
- Corkille, D.** (1970), *El niño feliz*, Gedisa, Barcelona.
- Campbell i altres** (1976), *The Quality of American Life*. Russel Sage Foundation, Nueva York.
- Casasa, F.** (1998), *Infancia: perspectivas psicosociales*. Paidós, Barcelona.
- Diener, E.** (1994), "El bienestar subjetivo", *Intervención Psicosocial*, vol.III, n.8, 67-113.
- Erikson, E.H.** (1963), *Childhood and society* (2a ed.). Norton, Nueva York.
- Erikson, E.H.** (1968), *Identity: Youth and crisis*. Norton, Nueva York.
- Lerner, R.M.** (1991), "Changing organism-context relations as the basic process of development: A developmental contextual perspective", *Developmental Psychology*, 27,27-32.
- Michalos, A.** (1995), "Introducción a la teoría de las discrepancias múltiples (TDM)", *Intervención Psicosocial*, vol. IV, n. 11, 101-115.
- Rogers, C.** (1961), *Crecer como persona*. Ariel, Barcelona.
- Veenhoven, R.** (1984), *Conditions of happiness*. Dordrecht and Boston, Reidel.
- Veenhoven, R.** (1994), "El estudio de la satisfacción con la vida", *Intervención Psicosocial*, vol.III, n. 9, 87-116.

Annex

Dominis i preguntes del qüestionari

Autoestima

- Ítem (12) “ M’agradaria semblar-me a... perquè és...”.
- Ítem (13) “ No m’agradaria semblar-me a... perquè és...”.
- Ítem (14) “ Els altres crec que em veuen”.
- Ítem (15) “Jo sóc, en tres paraules”.

Expectatives

- Ítem (1) “ Com t’agradaria que fos la teva vida d’aquí a 4 o 5 anys?”
- Ítem (2) “ Desitjaria que d’aquí a uns anys la meva família...”
- Ítem (3) “ Al treball, m’agradaria que d’aquí a uns anys...”
- Ítem (4) “ D’aquí a uns anys, en el meu temps lliure, m’agradaria... “

Satisfacció personal

- Ítem (5) “ Quines coses de la teva vida t’agradaria canviar?”
- Ítem (9) “ Estic orgullós/a d’haver aconseguit...”
- Ítem (10) “ De tot el que tinc i he aconseguit no m’agradaria canviar”
- Ítem (11) “ Què et fa sentir-te bé?”

Planificació

- Ítem (6) “ Què fas per aconseguir el que vols (passos, plans... etc.)?”
- Ítem (8) “ Si vull que algú sigui amic/ga meu/va estic disposat a...”?

Gisela Riberas	Professors de les Escoles Universitàries de Treball
Colomán Navarro	Social i Educació Social- Fundació Pere Tarrés
Diana Puig	Diplomada en Educació Social